

Církevní tresty uložené Josefu Plojharovi, katolickému knězi, prokomunistickému politikovi

Martin Weis a Stanislav Příbyl

Úvodem

Na jaře roku 2022 jsme si připomenuli 120 let od narození Josefa Plojhara, který se stal smutným příkladem kolaborace katolického duchovního s komunistickým režimem v Československu. Nejdříve přiblížíme životopis Josefa Plojhara, a to včetně přehledu jeho literárního díla, které je

velice bohaté. Poté v této studii přiblížíme problematiku četných kanonických trestných činů Josefa Plojhara, které byly postiženy církevními tresty.

Stručný přehled života Josefa Plojhara

Josef Plojhar se narodil dne 2. března 1902 v Českých Budějovicích v národnostně smíšené česko-německé rodině. Sám Josef Plojhar se hlásil jak k německé, tak i k české národnosti, a to podle vnějších okolností. Pocházel z rodiny, která nebyla nikterak zámožná, jeho otec Johann Plojhar je uváděn jako pomocná síla na poštovním úřadě, jeho dědeček Johann jako domovník. Maminka Josefa Plojhara Franziska pocházela ze vsi nedaleko Českých Budějovic – Neudorfu a byla dcerou Františka Laburdy a Kateřiny roz. Drsové.

Pokřtěn byl ve farnosti u katedrálního chrámu sv. Mikuláše v Českých Budějovicích dne 5. března roku 1902, a to kaplanem Antonínem Zítkem. Po středoškolských studiích vstoupil do kněžského semináře v Českých Budějovicích

a na kněze byl vysvěcen 5. června 1925 českobudějovickým biskupem Šimonem Bártou. Podle tzv. kněžské matriky byl zařazen mezi německé kněze.

Během svého kněžského působení v českobudějovické diecézi vystřídal několik kaplanských míst, nejdříve to bylo v Písku, poté byl kaplanem v Českých Budějovicích, a v matrice je vidět, jak zde postupoval od čtvrtého kaplana až na místo prvního kaplana v roce 1938. Poté byl ale přeložen „mimo město“ počátkem roku 1939, a to do nedalekého Rudolfova jako kooperátor. V roce 1939 byl zatčen gestapem a až do konce války uvězněn ve smutně proslulých koncentračních táborech Buchenwald a Dachau.¹ Od 1. června 1945 byl opět prvním kaplanem v Českých Budějovicích. Nutno ale podotknout, že již od roku 1945 se věnoval politické dráze, a to jako význačný člen Československé strany lidové (ČSL) a též jako poslanec Národního shromáždění ČSR.

Během únorového puče 1948 se zmocnil spolu s Aloisem Petrem² vedení v Československé straně lidové a stal se v komunistické vládě ministrem zdravotnictví. A i když mu pražský arcibiskup Josef Beran další politickou činnost zakázal, nezaváhal ani na okamžik, ve volbách 1948 opět kandidoval a byl zvolen poslancem. V letech 1951–1968 byl předsedou prorežimního kněžského uskupení Celostátního výboru Mírového hnutí katolického duchovenstva. V době politického uvolnění v roce 1968 byl zbaven vedení strany ČSL a také přišel o úřad ministra zdravotnictví. V době normalizace byl již jako velice zprofanovaná postava pro nové vedení KSČ téměř nepoužitelný. Do politiky se navrátil až jako poslanec Federálního shromáždění v roce 1971, což ukončila jeho smrt 5. listopadu 1981 v Praze. Signifikantní je, že zemřel v průběhu recepcce na velvyslanectví Sovětského

¹ Téměř šestileté věznění v koncentračních táborech přežil Josef Plojhar nepochybně také díky tomu, že byl zařazován do bloků pro vězně německé národnosti, jejichž režim byl mnohem mírnější než v případě vězňů české či jiné národnosti. Z osobního svědectví Plojharova spoluvězně, děkana ve farnosti sv. Václava v Praze-Nuslích Msgre. Aloise Tylíka (1884–1965), který se vracel z koncentračního tábora spolu s Plojharem, víme o Plojharově výroku: „Takový trapas, jako dostat se do kriminálu, se mně už nesmí v životě přihodit.“ Plojhar učinil uvedené prohlášení Tylíkovi v roce 1945, a Tylínek o tom vyprávěl jednomu ze svých kaplanů v pozdních 50. letech. Ten to zase sdělil JUDr. Jiřímu Treterovi v 70. letech. Poznámka redakce.

² Prvním předsedou „obrozené“ ČSL se stal Alois Petr, který byl předsedou akčního výboru ČSL. Předsedou ČSL byl až do své smrti v roce 1951. Po něm byl zvolen do předsednické funkce Josef Plojhar, který byl místopředsedou strany. Zajímavé je, že oba politici byli pro svou prokomunistickou činnost vyloučeni ze strany, což sice bylo provedeno de iure, ale de facto Josef Plojhar s Aloisem Petrem již třímali ve svých rukou skutečnou moc ve straně a začali provádět čistku, při které vyloučili ze strany všechny kritiky KSČ. Srov. PEHR, Michal a kol., *Cestami křesťanské politiky, bibliografický slovník k dějinám křesťanských stran*, Praha, 2007, s. 193.

svazu v Praze při oslavách tzv. Velké říjnové socialistické revoluce. Pohřben pak byl po státních ceremoniích i církevních obřadech v Praze na Olšanských hřbitovech.³

Jak již bylo zmíněno v úvodu, Josef Plojhar byl velmi nadaný a schopný člověk. Ovládal několik řečí, měl dobrý organizační talent a také byl výtečný řečník. Již záhy po svém kněžském svěcení napsal na svou dobu velice kvalitní pojednání o stigmatizované Terezii Neumannové z bavorského Konnersreuthu.⁴

V roce 1930 byl Josef Plojhar jedním ze šedesáti delegátů na eucharistickém kongresu v Kartágu. Jednalo se opravdu o velkolepou akci. Hlavním organizátorem pouti a jakýmsi „vedoucím“ celé výpravy byl Msgr. Kolisko, který proslul pořádáním poutí do Lurd. Duchovní „hlavou“ pouti byl strahovský opat M. Zavoral. Kongres byl zahájen v tuniské katedrále Božského Srdce Páně 7. května. Dalšího dne podle zpravodajů přistoupilo při slavnostní mši svaté 15 000 dětí k prvému svatému přijímání. Byly oděny do zvláštního škapulíře, který vzdáleně připomínal plát rytířů putujících ve středověku do Svaté země. Následovala pouť do vlastního Kartága. Během eucharistického kongresu samozřejmě došlo i na odborné přednášky. Hlavním referentem v české sekci byl ThDr. F. Cinek z arcibiskupského semináře v Olomouci, který přednesl příspěvek na téma *Eucharistie – svátost*. Dalším přednášejícím byl kupříkladu Msgr. Melka s příspěvkem *Eucharistie a oběť mše svaté*. Diskusí se účastnil horlivě i biskup Kmeťko. Celý kongres byl zakončen slavnostní liturgií v neděli 11. května. Zanedlouho na to publikoval P. Josef Plojhar vlastním nákladem knihu věnovanou mezinárodnímu eucharistickému kongresu v Kartágu.⁵

Ovšem většina jeho děl pochází z poválečného období, kdy byl již zcela odán komunistické ideologii. Jedná se většinou o soubory jeho promluv při různých příležitostech. V roce 1950 vyšlo v nakladatelství Vyšehrad dílo *Dva roky s lidem: Projevy a stati z let 1948–1949*, a to v rozsahu 309 stran; na tuto knihu navazovala roku 1953 v nakladatelství Vyšehrad kniha *Za mír a socialismus*, která zahrnovala Plojharovy projevy a stati z let 1950–1952 a vyšla v rozsahu 516 stran. Jako představitel tzv. obrozené Československé strany lidové se zabíral vývojem

³ Srov. KAPLAN, Karel, KOSATÍK, Pavel, *Gottwaldovi muži*, Praha, 2004, s. 224–225.

⁴ Roku 1927 Josef Plojhar o ní napsal pojednání pod názvem *Pravda o stigmatizované Terezii Neumannové z Konnersreuthu*. Jedná se o útlou knihu o rozsahu 48 stran, která vyšla v nakladatelství Český tiskový spolek.

⁵ Na Josefa Plojhara zapůsobil eucharistický kongres tak silně, že se o své dojmy musel podělit v knize vydané pod názvem *Die Triumphtage von Karthago*, kterou vydal vlastním nákladem a připsal svým rodičům.

v této politické straně po tzv. vítězném únoru 1948 v knize *Vítězný únor 1948 a Československá strana lidová*, která byla vydána roku 1958 v rozsahu 100 stran.

Vrcholem ideologického zneužití křesťanství a teologie ve službách komunistické propagandy bylo Plojharovo dílo *Křesťané a socialismus*, které vyšlo v roce 1961 nákladem Lidové demokracie v rozsahu 116 stran. V této knize se snaží čtenářům dokázat, že křesťanství a socialismus nejsou protichůdné směry, nýbrž „společná cesta k dosažení lepšího lidského života na tomto světě“. Její obsah nám kupříkladu dobře dokumentuje jeho projev na schůzi prostátní tzv. Katolické akce v Praze dne 10. června 1949.⁶ Jedná se o pohled ideologický a silně poplatný panujícímu komunistickému režimu.

V tomto projevu hovořil katolický kněz a ministr komunistické vlády Plojhar nejprve o skutečnosti, že dějiny každého národa a každého státu byly nejšťastnější, když docházelo k bratrskému soužití a spolupráci církve a státu. Spolupráci s komunistickým režimem obhajuje proto jako něco navýsost prospěšného jak státu, tak českému a slovenskému národu i katolické církvi. Rozhodně odmítá jménem všech „věrných katolických kněží“ pomluvy, že by snad zrazovali církev svatou a nějak záměrně pracovali pro její zánik: „Dnes jsme se sešli, kněží a laikové z Čech a Slovenska, abychom jasně zdůraznili jako první bod našeho sněmování, že jsme a že zůstaneme věrnými syny a dcerami římskokatolické církve“.⁷

Poté ve svém projevu připomněl zhoubnost „kulturního boje“ v roce 1918 a dobu okupace, kdy katoličtí kněží dokázali, že zůstanou věrni národu, vlasti a církvi. Oproti nacistické totalitě a dobám prvé republiky vyzdvihl dobu současnou s novou Ústavou 9. května, která dle slov řečníka jasně definovala náboženskou svobodu, a též připomněl, že celé komunistické zákonodárství nepřináší jen „příkladné zákony sociální, ale také zákony vpravdě křesťanské a vpravdě katolické“.⁸ Uvedené tvrzení dokládá péčí státu o široké masy pracujících,

⁶ Začátkem června 1949 se konal v Praze ustanovující sjezd prorežimní tzv. Katolické akce. Komunisté pro organizování „pokrokových“ katolíků zneužili organizace založené na popud Pia XI. v roce 1922. Bezprostřední reakcí na tuto skutečnost byl pastýřský list *Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodíně velké zkoušky*. Bylo určeno všem duchovním, aby na neděli 19. června, na kterou bylo přeloženo „Boží tělo“, uvedený pastýřský list přečetli. Tehdy došlo ke známému incidentu v katedrále u sv. Víta, kdy se do katedrály dostali ve velkém počtu provokatéři, kteří projev pana kardinála Berana přerušili pískotem a hlomozením. Srov. VODIČKOVÁ, Stanislava, *Uzavírám vás do svého srdce: životopis Josefa kardinála Berana*, Brno, 2018, s. 22.

⁷ PLOJHAR, Josef, *Dva roky s lidem: statě a projevy z let 1948–49*, Praha, 1950, s. 90–96.

⁸ Tamtéž.

novomanželskými bezúročnými půjčkami apod. Poté informoval posluchače o „velkorysé reorganizaci katolické Charity“, která měla dostat do svého užívání vyvlastněný majetek velkoburžoasie a šlechty.⁹

V obdobném duchu se nesl kupříkladu i příspěvek J. Plojhara věnovaný katolickému duchovenstvu, nazvaný příznačně „Služba Bohu je službou lidu“. Plojhar zde hovoří o skutečnosti, že většina katolických kněží v naší vlasti pochází z prostého lidu a že tomuto lidu má sloužit s plným nasazením pro zachování míru a socialismu.¹⁰ Plojhar neváhal pro podporu zrůdné komunistické ideologie zneužít postavy Bernarda Bolzana.¹¹

Kanonickoprávní kvalifikace Plojharovy protiprávní činnosti

Jako katolický kněz podléhal také s komunisty kolaborující Josef Plojhar jurisdikci církve, která disponuje donucovacími prostředky, včetně aplikace kanonického trestního práva. Zatímco spolupráce s režimem Plojharovi umožňovala užívat výhod plynoucích z kariérního vzestupu, z hlediska církevní disciplíny není možno najít žádnou omluvu, jež by zmírnila jeho odpovědnost, která s sebou nesla také trestněprávní důsledky.

Je třeba si uvědomit, že svá rozhodnutí, jimiž otevřeně porušoval kanonické právo, činil v době, kdy totalitní stát bezprecedentním způsobem zasahoval proti katolické církvi a jejím věřícím, a to jak pod rouškou právních norem (především zákon o hospodářském zabezpečení církvi a náboženských společností č. 218/1949 Sb.), zneužíváním trestního práva v inscenovaných procesech, tak i otevřeně protiprávními opatřeními, jakým byla například akce „K“, organizovaná tajnou policií StB, jež prakticky zlikvidovala řeholní život v Československu.

Morální odpovědnost katolického kněze ve vysokých státních funkcích, který těmto událostem přihlížel a nikoho z pronásledovaných a šikanovaných se aktivně nezastal, je nezpochybnitelná. Základy trestněprávní odpovědnosti pak navíc vycházejí z pojetí *společenské nebezpečnosti* trestného činu, kterou Kodex kanonického práva z roku 1917, platný v době Plojharovy veřejné činnosti, označoval rozlišením

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Srov. PLOJHAR, Josef, *Za mír a socialismus: projevy a stati z let 1950–52*, Praha, 1953, s. 512.

¹¹ Vedle stati Velký Stalin – náš učitel – náš přítel se tak ocitá Bernard Bolzano jako sociální myslitel. Srov. PLOJHAR, Josef, *Za mír a socialismus: projevy a stati z let 1950–52*, Praha, 1953, s. 490–492 a 493–495.

termínů „jakost“ (*qualitas*) trestného činu, kterou *je nutno dovést z předmětu zákona*, a „velikost“ (*quantitas*), kterou *lze měřit nejen podle různé vážnosti porušeného zákona, nýbrž také podle větší či menší přičitatelnosti anebo způsobené škody*.¹²

Objektivně byla škoda způsobená Plojharovým jednáním dána kontextem společensko-politických okolností, ve kterých se pronásledovaná církev nacházela, subjektivně bylo pro něho ještě přitěžující, že zdaleka nezůstal u jednoho trestného činu: „Kdo se víckrát dopustí trestného činu, třebaš různého druhu, zvyšuje své zavinění“.¹³

Jestliže se Josef Plojhar vzeprél arcibiskupu Beranovi a aktivně se účastnil i proti jeho zákazu politické činnosti, pak se na něho nutně vztahovala skutková podstata trestného činu vzdoru proti ordináři: „Kdo zatvrzele odpírá poslechnout Římského Velekněze nebo příslušného ordináře, když něco právoplatně nařizuje nebo zapovídá, budiž podle vážnosti viny potrestán přiměřenými tresty, nevyjímajíc cenzur.“¹⁴ Arcibiskup Beran Plojhara skutečně suspendoval a vyvolal tím proti sobě masivní odpor ze strany komunistického režimu.¹⁵

Na rozdíl od současné kodexové úpravy, která aktivní politickou činnost duchovním obecně zakazuje,¹⁶ kodex z roku 1917 v zásadě připouštěl účast kněží v parlamentních sněmovnách jakožto poslanců či senátorů, i když k přijetí samotné kandidatury museli takoví kněží žádat dovození jak vlastního ordináře, tak ordináře místa konání voleb.¹⁷ Pro přímou účast kněze ve vládním angažmá lze pak užít argumentu *a minore ad maius*: jestliže bylo dovození ordinářů podmíněno převzetí poslanecké funkce, pak by pro účast na vládní výkonné moci musela být udělena papežská dispenz, neboť podle CIC/1917 byl univerzálním držitelem dispenzační pravomoci sám papež.¹⁸ Samozřejmě by s udělením dispense musel souhlasit také ordinář místa, kde se aktivní politické angažmá žadatele má vykonávat, což však arcibiskup Beran naprosto odmítal.

¹² CIC/1917, kán. 2196.

¹³ CIC/1917, kán. 2208 § 2.

¹⁴ CIC/1917, kán. 2331 § 1.

¹⁵ „Zuřivá kampaň proti Beranovi, biskupům a církvi vůbec se rozpoutala zejména kvůli Plojharově suspenzi. V tom nezůstalo pozadu ani kolaborantské vedení lidové strany, v němž zaujímal Plojhar jedno z čelných míst.“ In: VAŠKO, Václav, *Dům na skále 1: Církev zkoušená*, Kostelní Vydří, 2004, s. 89.

¹⁶ Srov. CIC/1983, kán. 287 § 2.

¹⁷ Srov. CIC/1917, kán. 139 § 4.

¹⁸ Srov. CIC/1917, kán. 81.

Josef Plojhar se stal ministrem zdravotnictví v pounorové Gottwaldově vládě a v následujících komunistických vládách až do roku 1968. Odpor arcibiskupa Berana vůči tomuto jeho kroku nachází svou pozdější obdobu v negativním postoji Jana Pavla II. vůči účasti katolických kněží v levicové sandinistické vládě v Nikaragui, přičemž zákaz politického angažmá kněží, kodifikovaný definitivně v novém kodexu, vydaném tímto papežem roku 1983, lze chápat jako ozvěnu těchto nikaragujských událostí, spadajících ovšem až do kontextu raných osmdesátých let 20. století. V Plojharově případě se však nacházíme na konci 40. a na začátku 50. let, kdy totalitní ateistický režim zasahoval proti církvi co nejradiálněji, s nepokrytě likvidačními úmysly, přičemž se to vše navíc dělo na pozadí tehdejšího světového vývoje, když naplno propukla studená válka.

Přímé porušení kanonického práva z Plojharovy strany představovala rovněž aktivní spoluúčast na komunistickém pokusu o vytvoření falešné, režimem organizované a řízené Katolické akce. Církvi zřízená a vedená Katolická akce představovala samotnými papeži vytvořené celocírkevní sdružení a hnutí katolických laiků, které mělo své dílčí organizační složky v jednotlivých místních církvích. Je třeba zdůraznit, že kodex z roku 1917 svědčí o velice bohatém spolkovém životě katolických laiků,¹⁹ jehož „vlajkovou lodí“ byla již v době jeho vydání právě Katolická akce.

Tehdejší kanonické právo ovšem také prozíravě počítalo s možnostmi zneužití sdružovacího práva katolíků: „Věřící zasluhují chvály, přistupují-li k sdružením zřízeným Církví nebo alespoň od ní doporučeným; nechť se však střeží sdružení tajných, zavržených, odbojných, podezřelých anebo těch, jež se snaží vymknout právoplatnému církevnímu dozoru.“²⁰ Současně platný Kodex kanonického práva z roku 1983 navíc výslovně rezervuje značku „katolický“ jen zcela určitým subjektům: „Sdružení může používat označení ‚katolické‘ pouze v případě, že k tomu obdrželo souhlas příslušného církevního představeného...“²¹

Zákonodárce kodexu z roku 1917 samozřejmě předpokládal, že církevní autorita zjedná pořádek, pokud se vyskytnou taková „odbojná“ sdružení, jež se vymykají dozoru právoplatné církevní hierarchie. K takovému kroku pak přistoupil papež Pius XII. vydáním dekretu, uvalujícího samočinnou exkomunikaci na všechny, kdo se podíleli na vzniku prorežimní Katolické akce.²² Právní povahou se exkomunikační

¹⁹ Srov. CIC/1917, kán. 684–725.

²⁰ CIC/1917, kán. 684 § 1.

²¹ Srov. CIC/1983, kán. 300; viz též CIC/1983, kán. 216.

²² In: *Acta Apostolicae Sedis* 41 (1949), s. 333

dekret blíží trestnímu příkazu: „Co se praví o trestných činech, platí také pro porušení nařízení (*preceptu*), s nímž je spojena trestní sankce, leč by z okolností vysvívalo jinak.“²³ Zatímco však takový příkaz má mít spíše preventivní charakter, exkomunikační dekret byl vydán papežem až v době, kdy se již trestná činnost a její negativní následky projevíly. Ovšem samozřejmě má tentýž dekret také varovat před pokračováním v uvedeném protiprávním jednání, z tohoto úhlu pohledu měl dekret rovněž preventivní charakter.

Právní základ dekretu je také zde tvořen trestní skutkovou podstatou odepření poslušnosti. Zatímco v současnosti platný kodex cenzurami šetří, zejména pak samočinnými (*latae sententiae*), jejichž prominutí je vyhrazeno Apoštolskému stolci, trestní právo kodexu z roku 1917 obsahovalo několik desítek trestných činů opatřených sankcemi exkomunikace, interdiktu či (v případě duchovních) suspenze, nebo se u takových skutkových podstat uváděla relativně neurčitá sankce uvalení „cenzur“ obecně bez rozlišení, jako právě v uvedeném případě. Ovšem i tak již tehdejší zákonodárce varoval před zbrklostí: „Cenzury, zvlášť samočinné, především exkomunikace, smějí být uloženy jen rozvážně a s velkou obezřetností“,²⁴ protože v souladu s naukou Tridentského koncilu mají ordináři vystupovat jako „pastýři, ne hrdlořezi“ (*pastores non percussores*).²⁵ Nelze také pominout, že tyto tresty předpokládají napravení viníka a jsou proto svou povahou dočasné.²⁶

Exkomunikační dekret Svatého oficia proti členství v komunistické straně a podpoře komunismu je vydán formou odpovědi (*responsa*) na čtyři předložené otázky,²⁷ z nichž první se týká samotného členství v komunistické straně a uvaluje exkomunikaci na všechny členy strany i se zpětnou platností. Dekret tedy působil retroaktivně, což není v souladu s dnes tolik žádaným principem právní jistoty.²⁸ Dekret navíc počítal s tím, že kdo je členem strany, sdílí zcela samozřejmě rovněž

²³ CIC/1917, kán. 2195 § 2.

²⁴ CIC/1917, kán. 2241 § 2.

²⁵ Srov. CIC/1917, kán. 2214 § 2, podle Tridentského koncilu, reformní dekret z XXV. sezení, kán. 3.

²⁶ „Cenzura se označuje jako *léčebný* trest, neboť se ukládá především kvůli očekávané nápravě viníka. Z toho také přirozeně plyne, že se nemá týkat dříve spáchaného trestného skutku, který svými následky nezasahuje do budoucnosti.“ In: WERNZ, Franz Xaver, VIDAL, Pedro, *Ius canonicum – Tomus VII: Ius poenale ecclesiasticum*, Romae, 1937, s. 229.

²⁷ In: *Acta Apostolicae Sedis* 41 (1949), s. 334.

²⁸ „Zpětná účinnost právní normy s sebou přináší právní nejistotu, protože adresát této normy ji v době svého jednání nemohl znát (protože neexistovala), a proto se ani nemohl řídit její dispozicí.“ In: HRDINA, Ignác Antonín, SZABO, Miloš, *Teorie kanonického práva*, Praha, 2018, s. 376.

ateistickou komunistickou ideologii, takže byl založen na nevyvratitelné právní domněnce (*praesumptio iuris et de iure*). Dosud bylo, v souladu s tehdy platným kodexem, spojeno s exkomunikací členství ve zcela konkrétní instituci pouze v případě svobodného zednářství, zatímco jiné obdobné organizace nebyly konkrétně specifikovány: „Kdo přistoupí k zednářské sektě nebo k jiným sdružením téhož druhu, která osnují pikle proti Církvi nebo právoplatným světským mocem, upadají bez dalšího v exkomunikaci vyhrazenou Apoštolskému stolci prostě.“²⁹

U Josefa Plojgara však byla situace poněkud složitější, neboť sám nebyl členem komunistické strany, nýbrž členem a funkcionářem Československé stany lidové, která byla tradičně považována za reprezentaci a baštu politického katolicismu. Plojharovo politické angažmá však vykazovalo zřetelné znaky druhého z dotazů, na něž kongregace odpovídá. Exkomunikace se totiž týká i těch, kdo „tisknou, rozšiřují a čtou knihy, časopisy, noviny a letáky, jež podporují nauku nebo činnost komunistů, nebo v jejich prospěch píší“. Třetí odpověď odpírá všem takovým katolicky pokřtěným komunistům nebo aktivním příznivcům komunismu svátostný život a čtvrtá odpověď pak formuluje souhrnně, že „křesťané, kteří vyznávají komunistickou materialistickou protikřesťanskou nauku a zvláště ti, kteří ji brání a šíří, upadají tím samým do exkomunikace vyhrazené Apoštolskému stolci jakožto apostaté od katolické víry“.

Základem trestněprávní kvalifikace přilnutí ke komunistické straně nebo její ideologii je tak v podstatě apostaze, odmítnutí a opuštění křesťanské víry.³⁰ V případě „protikomunistického“ dekretu se tedy jedná o konkretizaci, jak apostazi coby objekt trestného činu přesněji kvalifikovat. Účinky dekretu se však vztahovaly na značné množství osob a jejich individuální případy byly navíc velmi rozmanité. Za těchto okolností by bylo již tehdy z hlediska právní jistoty žádoucí, aby vina konkrétních pachatelů byla u těchto samočinných exkomunikací deklarována ordinářem.³¹

V této souvislosti nelze opominout rovněž komplexní doktrinální odsouzení komunismu v encyklice papeže Pia XI. *Divini Redemptoris* o ateistickém komunismu

²⁹ CIC/1917, kán. 2335.

³⁰ Srov. CIC/1917, kán. 2314.

³¹ „Exkomunikace je právně jistá (*iure notoria*), pokud byl vynesena odsuzující rozsudek nebo byl vyhlášen rozsudek deklaratorní.“ In: BERUTTI, Cristoforo, *Institutiones iuris canonici – Volumen VI: De delictis et poenis*, Torino – Roma, 1938, s. 177.

z roku 1937.³² Zde ještě tehdejší papež využil příležitosti k nabídce pokání pro ty členy katolické církve, kteří byli komunistickou ideologií uhranuti: „Nemůžeme uzavřít tuto encykliku, aniž bychom adresovali několik slov těm našim synům, kteří jsou již nakaženi nebo skoro nakaženi zlem komunismu. Živě je vybízíme, aby naslouchali hlasu Otce, který je miluje. Prosíme Pána i jejich osvícení, aby opustili zrádnou cestu, která je prudce strhává do strašné zkázy...“³³

To se však v dusné a hrozivé atmosféře přelomu 40. a 50. let změnilo. Komunistická ideologie se ukázala jako bezprostřední nebezpečí jak pro katolickou církev, tak i pro její jednotlivé věřící, z nichž pak v podmínkách totalitních režimů někteří kolabovali, zatímco v zemích, kde komunistická ideologie vnucována nebyla, se bohužel našlo i mezi věřícími mnoho takových, kteří k této ideologii s trestuhodnou naivitou lnuli.

Závěrem

Na závěr si dovolíme odcitovat úryvek z jedné z promluv J. Plojhara o vývoji lidstva k „zářným zítřkům“: „Vývoj směřuje k socialismu, jde za cílem, který neodporuje naší víře, ale je v souladu s celým učením církve. Je to cíl shodný s tím, jaký je dán příkaz křesťanské lásky k bližnímu. Na této cestě se nemůžeme zastavit, musíme získat pro tuto práci všechny křesťany, kteří musí uplatnit své síly v budování lepšího lidského žití“.

Komunistické lepší zítřky ale nesly s sebou tisíce uvězněných, pronásledovaných a umučených. Proto si dovolíme položit oproti slovům prorežimního kněze Josefa Plojhara slova mučedníka komunistického režimu z roku 1949, statečného a věrného kněze Josefa Toufara: „Přátelé moji, jsme zde v slzavém údolí a naše cesta je cesta křížová – ale netrpíme, před námi jde Kristus Spasitel a my jdeme v jeho šlépějích – a kříže, které na nás posílá, trpělivě a pokorně neseme, abychom jedenkrát skrze umírání jak z kříže ke slávě vzkříšeného přivedeni byli.“³⁴

³² In: *Acta Apostolicae Sedis* 29 (1937), s. 65–106; česky in: POSPÍŠIL, Ctirad Václav (přel.), *Pius XI: Antitotalitní encykliky*, Praha, 2015, s. 79–122 a dále in: *Revue církevního práva* č. 35–3/2006, Praha, s. 216–244.

³³ *Divini Redemptoris* č. 79.

³⁴ Srov. DOLEŽAL, Miloš, *Vrátíme se do otcovské náruče. Tři kázání P. Josefa Toufara*, Praha, 2015, s. 80.

Resumé

V roce 2022 jsme si připomněli 120 let od narození smutně proslulého katolického kněze, horlivého přísluhovače komunistického režimu Josefa Plojhara. Tato studie se věnuje doposud opomíjené stránce života a působení Josefa Plojhara, a to problematice církevních trestů, které byly na Josefa Plojhara uvaleny. Studie přináší nejprve stručný přehled života a působení Josefa Plojhara a poté přináší církevněprávní rozbor kanonických trestů, které se J. Plojhara týkaly podle tehdy platného Kodexu kanonického práva z roku 1917. Předmětem rozboru je rovněž aplikace exkomunikačních dekretů, které se týkaly jednak kolaborace s komunistickým režimem při jeho pokusu o vytvoření prorežimní Katolické akce, a rovněž dekretu o neslučitelnosti členství v komunistické straně a sdílení její ideologie s příslušností ke katolické církvi.

Summary

The Church Penalties Imposed on Josef Plojhar, the Catholic Priest and Pro-Communist Politician

In 2022, we marked the 120th anniversary of the birth of Josef Plojhar, a sadly renowned Catholic priest and fervent supporter of the communist regime. This study looks into a hitherto neglected aspect of the life and work of Josef Plojhar, namely the church penalties that were imposed on him. First of all, the study gives a brief summary of Plojhar's life and work, which is followed by a church-law analysis of the canonical penalties that applied to Plojhar according to the then applicable 1917 Code of Canon Law. The analysis also looks at the application of excommunication decrees that concerned, on the one hand, collaboration with the communist regime in its attempt to create the pro-regime Catholic Action and, on the other hand, the decree on the incompatibility of membership of the communist party and the sharing of its ideology with belonging to the Catholic Church.

Klíčová slova: Kodex kanonického práva, trestní normy, exkomunikační dekry, Josef Plojhar, víra a politika, komunisté a náboženství, arcibiskup Josef Beran, papež Pius XII.

Keywords: Code of Canon Law, penal norms, excommunication decrees, Josef Plojhar, faith and politics, communists and religion, Archbishop Josef Beran, Pope Pius XII

Autoři

Prof. ThLic. PaedDr. Martin Weis, Th.D., se narodil v roce 1962 v Českých Budějovicích. Po studiích na Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Litoměřicích absolvoval postgraduální studium na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy, kde získal roku 1994 licenciát teologie a roku 1996 doktorát teologie. Roku 1998 začal působit jako odborný asistent na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Habilitoval se roku 2005 na Katolické univerzitě v Ružomberku. V roce 2007 získal titul doktora pedagogiky. Profesorem katolické teologie byl jmenován roku 2011. Odborně se věnuje především dějinám církvi v období komunistické totality.

Doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., Th.D., J.C.D., je knězem katolické Arcidiecéze pražské. Vystudoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy a Fakultu kanonického práva na Institutu obojího práva při Papežské Lateránské univerzitě v Římě. Na Právnické fakultě Trnavské univerzity v Trnavě získal docenturu na základě své habilitace Tschechisches Staatskirchenrecht nach 1989 (České konfesní právo po roce 1989). Je soudcem Metropolitního církevního soudu v Praze, vyučujícím církevního a světského práva na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, vědeckým pracovníkem Ústavu pro právní otázky náboženské svobody na Právnické fakultě Trnavské univerzity v Trnavě a duchovním správcem kostela Nanebevzetí Panny Marie a Karla Velikého v Praze na Karlově.

Authors

Professor ThLic. PaedDr. Martin Weis, Th.D., was born in 1962 in České Budějovice. Following his studies at the Roman Catholic Cyril and Methodius School of Theology in Litoměřice he completed the graduate program at the School of Catholic Theology of Charles University in Prague, where he was awarded a licentiate in theology in 1994 and a doctorate in theology in 1996. In 1998, he began to work as an assistant professor at the School of Theology of the University of South Bohemia in České Budějovice. In 2005, he was awarded an associate professorship at the Catholic University in Ružomberok (Slovakia). In 2007, he was awarded the degree of Doctor of Pedagogy. In 2011, he was appointed a professor of Catholic theology. In his research, he focuses on 20th century history, particularly on the situation of churches under communist totalitarian regimes.

Associate Professor JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., Th.D., J.C.D., is a priest from the Catholic Archdiocese of Prague. He graduated from the Faculty of Law of Charles University

*in Prague and the Faculty of Canon Law of the Institutum Utriusque Iuris of the Pontifical Lateran University in Rome. Following a successful defence of his habilitation thesis *Tschechisches Staatskirchenrecht nach 1989 (Czech Religion Law after 1989)*, he was appointed Associate Professor at the Faculty of Law of Trnava University in Trnava (Slovakia). He is a judge of the Metropolitan Ecclesiastical Court in Prague, teaches church law and secular law at the Faculty of Theology of the University of South Bohemia in České Budějovice, and is a scientific co-worker at the Institute for Legal Aspects of Religious Freedom of Trnava University. He is spiritual administrator of the St. Mary of the Assumption and Charlemagne Church in Prague-Karlov.*

Kontakt

prof. ThLic. PaedDr. Martin Weis, Th.D.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra teologických věd

Kněžská 8

370 01 České Budějovice

e-mail: weis@tf.jcu.cz

doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., Th.D., JC.D.

Krymská 23

101 00 Praha 10

e-mail: standa.pribyl@volny.cz